

SPRÅKLIG SAMLING

A stylized map of Scandinavia (Norway, Sweden, and Finland) is positioned behind the main title. The map is rendered in a dark, textured style, with the countries' outlines clearly visible. It is placed centrally, overlapping the letters of the title.

1 / 1975

JAN. — MARS

16. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

OM VÅR SPRÅKUTVIKLING

— Johan Bojers artikkel fra 1938 —

Motstanderne av språksamlingstanken har ennå ikke gitt slepp på det såkalla kulturargumentet. De ordlegger seg som om de trur at bare det som er skreve på tradisjonelt bokmål/riksmål eller tradisjonelt nynorsk, har verdi litterært og kulturelt.

Her i bladet har vi prøvd å motvirke et slikt syn, ikke minst ved å omtale og å ta inn prøver på god litteratur med samnorske former. Det gjør vi også i dette nummeret.

En av de første dikterne vi siterte, var Johan Bojer. En omtale av «Den siste viking» i nr. 2/1966 slutter slik: «Ei og anna form kan kanskje virke litt fremmend, men det meste av dette språket er naturlig

Språkstrid har alltid hatt en egen evne til å røre opp i gemyttene, og at det å skifte rettskrivning ergrer mange, fordi det volder en del bry, det kan man forstå, det er meget rimelig. Men en fremmed, som vil sette seg inn i vår språkhistorie, vil finne noe som han undrer seg over: Fra første stund da et norsk islett tar på å trenge inn i vårt danske skriftmål vekker det en forbitret motstand — hos nordmenn. Og her tales det så menn ikke om bry, nei, det norske er simpelt, det kommer fra rennesteinen, et argument, som dessverre høres den dag idag, i sin tid het det

for det norske folk. Og skildringa taper seg ikke det ringeste ved dette språket. Tvert imot. Dermed har Johan Bojer vist at a-ord, a-verb og diftonger, som er de mest karakteristiske trekk ved det norske språket, holder mål.»

Johan Bojer hadde i moden alder komme fram til et vel gjennomtenkt språksyn. Om det skreiv han en artikkel i 1938 — Om vår språksituasjon — trykt i boka «Glimt og gleder» (Gyldendal i 1960).

Forlag og arvinger har gitt oss lov til å trykke artikkelen her. Det er nå over en mannsalder sia den blei skriven, men problemstillingene er ikke stort annleis i dag.

også, at det luktet av fjøs og bonde. Og disse argumentene kom da ikke fra den uvitende hop, men fra dem, som iallfall selv mente at de satt inne med den høye kultur og den gode smak. Heldigvis kom det snart for en dag, at både kulturen og smaken var såpass flyttbar, at det som var heslig igår så bedre ut idag. Verre var det ikke før, og anderledes er det neppe i vår tid.

A-formen peker så langt tilbake som til Wergeland. Da han skrev sine berømte linjer om drukkenkapen, ble det ikke i tidens pene og dannede språk,

Ola Halvorsen:

HVOR STÅR VI?

I «Språklig samling» nr. 2/1974 hadde jeg en liten artikkel – Ny målstrid? – der jeg stort sett refererte innholdet av en artikkel av Geir Wiggen med samme tittel. Wiggen konkluderte med at vi nå må reise målstriden på ny – og det på et klart politisk klassegrunnlag. Jeg ga da uttrykk for at jeg personlig stort sett var enig i de synspunkta Wiggen la fram. I nr 3 av bladet spør så Wiggen om mi holdning er representativ for Språklig samling som organisasjon, og ber om svar på følgende spørsmål: Hvordan er organisasjonens stilling til de konkrete målstridsemna som har vært framme den siste tida? og: Har organisasjonen et klart politisk fundament for språkpolitikken sin? Wiggen framholder at Språklig samling må stå fram med klare svar på disse spørsmåla dersom den nye generasjonen av målinteresserte mennesker skal bry seg om organisasjonen. Videre krever han ei avklaring av forholdet mellom målrørsla og Språklig samling og konkluderer: «Organisasjonen må tegne sin profil høg og klar –. Det er ikke tid for runde og vage appeller».

Formannen i Språklig samling, Ivar Hundvin, svarer i lederartikkelen sin i samme nummer – Nye frontlinjer – samme mål – til en viss grad på Wiggens spørsmål. Hans hovedpoeng er at Språklig samling jo nettopp ble stifta fordi tilhengerne av den

tilnæringsprosess som vi har hatt her i landet i over hundre år nå, ikke alltid hadde så lett for å komme til orde i de gamle stridsorganisasjonene. «Vi har ikke rekna oss som noen strids-organisasjon. Vi har prøvd å få folk til å legge godviljen til». Men Hundvin peiker også på at det ser ut til at vi nå er i ferd med å få nye frontlinjer i språkstriden som også Språklig samling får ta stilling til. Han konkluderer imidlertid med at vi som språkorganisasjon framleis har som oppgave å holde språktilnærmingstanken levende.

I siste nummer av «Språklig samling» (nr 4/74) stiller så Lars Vikør spørsmålet «Frå Østlandsk reising via Språklig samling til...?» Vikør vil være kjent av alle i laget vårt som en som i mange år og på mange måter har gjort et framifrå arbeid for oss, og da han dessuten nettopp hører til den nye generasjon av språkinteresserte mennesker, er det med den aller største interesse vi leser denne artikkelen, som alle lagsmedlemmene bør studere grundig.

Utgangspunktet er boka «Østlandsk reising» av Ernst Håkon Jahr med ei vurdering av målsettinga for denne organisasjonen, hva den oppnådde og hvorfor den forsvant. Poenget er at vi på ymse måter kan se laget vårt som en etterfølger av ØR, og da først og fremst med grunnlag i det synet pro-

Over til side 6

OM VÅR - - -

så det lød:

Væk med fylden,
Bogen og ikke flasken
på hylden.

Nei han ga det mere klem og nådde nok fler, da han formet det slik:

Vekk med fylla.
Boka og ikke flaska
på hylla.

Han fikk nok høre, at dette var gatespråk, men her som ellers så han litt lenger fram enn de fleste i hans tid.

Da Asbjørnsen i førtiårene utga sine første eventyr virket det jo som en ny åpenbaring av norsk folkesjel, men det haglet med smedeord over ham for språket. Han trakk ikke bare det, men selve litteraturen ned i gata. Noen år senere var det samme språket blitt det høyeste forbilde for norsk prosa.

Jeg husker fra åttiårene, da juryen skulle settes ut i livet, da oppstod det strid om navn og titler. Det

vakte hånletter, da det kom framlegg om lagmann og lagdømme, de kultiverte ville ha rettspresident og — jeg tror det var noe med jurisdiksjoner. Når vi idag tar ord som Gulating lagdømme i munnen, så synes vi ikke lenger vi snakker stygt. Det ble samme striden om fylke istedetfor amt, og når vi nå taler om Hordaland fylke, så synes vi jamen det er en lyst å ta det på tunga.

Den siste store målkampen vaktet jo høsten ni og nitti, da Bjørnson holdt sitt berømte foredrag i losjen. At det var en eneste kanonade mot målet er en sak for seg, men de argumentene han tok bifall på hadde mange av oss ikke ventet, iallfall ikke av ham. Også han kjørte opp med kulturen i motsetning til folke-målet. I forbindelse med bonden snakket han om ikke å vaske føttene, og om det så var det vesle huset med hjerte på døra, så har bygda også fått det fra byen, sa han. Dette skulle være gode argumenter for kultur-målet, men hadde han ikke gitt motparten vann på mølla før, så ble det da nå, og i de følgende ukene ble det dannet mållag over hele landet.

Det var den samme B.B. som vi ellers skylder så stor takk for hans oppnorskning av vårt riksmål.

Da min ringe person i disse dagene får høre, at

Over til side 4

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 10 kroner året
Postgirokonto 1 63 78

Redaktør: Ivar Hundvin
Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN
Tlf. (02) 83 64 80 / 82 28 39

SAMNORSK

Eit debattknep er slik: Ta eit ord eller uttrykk. Bruk alle midlar til å få det negativt lada, dyng det ned i søle — og heng det så om halsen på motstandaren! Da trenger ein ikkje seinare bry seg så mye med å gå inn på kva saka egentlig gjelder.

Slik var det lenge med ordet *samnorsk*.

Da er det om å gjøre å ikkje gi seg over, ikkje la ordet i stikka, men på nytt og på nytt forklare kva det *eigentlig* betyr.

Og kva ser vi i desse tider? Ordet *samnorsk* går stadig att i språkdiskusjonen, men nå meir og meir med positiv verdi, noe som vi ikkje ennå har men er på veg mot — *vil* på veg mot.

Også *innholdet* i diskusjonane er blitt annleis. Dei blir ikkje lenger førte på Riksmålsforbundet eller Vestlandske Mållag sine premissar. Ein del smakebitar vi tar inn i dette nummeret viser det.

Dei konservative språkorganisasjonene har nok hatt ein viss misjon, som bremsemekanisme, som noe for andre å bryne seg på. Men nå er dei langt på veg ut av dansen. Det er ikkje kraft og ungdom over dei lenger. Dei er blitt, som Johan Bojer sa i ein artikkel vi tar inn i dette nummer — «— — vogna som kobles av, mens toget ustanselig damper vidare.»

Kvar står så vi i dette bildet? Landslaget for språklig samling har aldri vore noen pressgruppe. Laget har meir vore som ein idébank, ein katalysator i samnorskprosessen. Men også vårt lag er på veg ut. Ikkje som følgje av nederlag, tvert imot — som følgje av dette enkle resonnement: Når saka vinner, må laget dø.

Men foreløpig er vi ved god helse. Og vi har ein del kneikar att å gå, om dei enn ikkje er så bratte som dei vi har slite oss opp. Litt ekstra «gryn» nå, ved hjelp av blanketten som ligger ved, vil hjelpe på kreftene! (Men helst nye medlemmer!)

Og her er vi ved sluttordet: Hjelp oss å skunde på! Di snarare er vi framme og kan sette oss på kvilesteinen — kanskje koke kaffi til dei som kjem etter. . .

A-VERB PÅ VEG?

Vi har tidligere tala ille om Arbeiderbladet, som ikke har vist særlig interesse for å holde i hevd språksamlingstanken. Men nå må bladet få ros. Foruten språkdebatten i spaltene i vinter (omtalt annet sted) gjelder den at bladet ikke er redd for å sleppe til folk med radikale språkformer. Vi har framfor oss en kronikk av Rune D. Jørgensen, som konsekvent bruker a-verb: innledda, forflytta, befolka, tilknytta, nedkjempa, uventa, væpna, splitta, mangla.

La oss også gi en ørliten honnør til NRK. Der har de da somme medarbeidere som bruker et ledig talemål, med a-verb, og som lyt tåle kritikk for det av puristene — «de rene av sproget». Vi tenker særlig på Tjomsland, men tar også med Ragnar Baartvedt.

Særlig gledde det oss å høre visesangeren Hauge i en fjernsynsreportasje fra Helgeland. Ypperlig språk, og gjennomført a-verb.

BETAL FOR 1975!

I dette nummeret legg vi inn betalingsblankett for 1975. Somme av medlemmene har alt betalt for i år, men også dei vil få blankett i bladet. Det har tekniske årsaker, og er ikkje meint som noe påkrav. MEN — kast ikkje blanketten! Gi han til ein annan, med nokre gode ord på kjøpet!

Til dei som ikkje har betalt vil vi seie: Kasseraren ventar! Og han har ikkje noe imot ei ekstra gåve. Kvittering vil komme i neste nummer.

SAMLENORMALEN

fins ennå på lager. Prisen er som før 2 kroner.

Aftenposten, sproget og høyre

Visst er vi konservative, men dette jåleriet med nu, efter, sprog, sne osv. virker motbydelig for oss ute i provinsen og hindrer all framgang for Høyre, og det er Aftenpostens skyld! Derfor — i fullt alvor: Legg vekk dette museumspråket og kom ned til folket.

Spectator.

(Innlegg i Aftenposten 4. mars.)

OM VÅR - - -

jeg har løpet fra alle mine uttalelser fra før, må jeg få gjøre oppmerksom på følgende: Det var en tale av professor Sophus Bugge samme høst, som fikk meg til å slutte meg til riksmålsbevegelsen. Her var tonen nemlig en annen. Han hevdet med styrke, at folkemålene «skal risle som de friske, foryngende kilder» inn i vårt bokmål, og det lød jo litt bedre. Da ville jeg være med. Jeg trodde dette var alvor, særlig fordi bifallet var så stormende. Men dessverre — siden så det ut til å være glemt. For meg som trønder hadde den tids landsmål en slik mengde av ord som både virket fremmed og skruete, at der følte jeg meg ikke hjemme.

Og siden, da jeg reiste omkring og holdt noen riksmålsforedrag, hevdet jeg stadig fornorskningen som det store program. Jeg nevnte ord som kvit, stein og bein, som vi snart måtte komme til å skrive, og hverken hos publikum eller hos styret for riksmålsforbundet fikk jeg motbør i den anledning. Det er tredve år siden, og det er nå da teoriene skal settes ut i livet, at de volder panikk.

Det var så visst ikke av lyst, men etter sterk oppfordring, at jeg gikk inn i rettskrivningsnevnden, jeg visste det alltid er korteste veien til galgen. Men man hevdet, at skrivemåten i mine senere bøker svarte til programmet for neste reform, og at jeg ikke måtte flykte fra min egen skanse.

Dessuten, en vakker dag går det jo opp for én, at den stigende norske tilførsel i vår språk er en naturmakt, som uimotstælig går sin gang. Den som bare innskrenker seg til å bruke skjellsord og protestere, han oppnår bare en eneste ting: Å bli vogna som kobles av, mens toget ustanselig damper videre.

Ved århundreskiftet stod de to språkleirene så steilt mot hverandre, at de fleste neppe tenkte på å gi pardon. En stor del av riksmålsfolket drømte om å feie ut målet av folkeskolene, og målmenne kvad stadig om «den store umstøyten», revolusjonen, som skulle gjøre målet til «einaste riksmål i landet». Idag gis det neppe en person med full fornuft, som ikke innser, at målreisningen var naturnødvendig. Ingen vil lenger ha det bort, spør Norli, og han svarer, at bøkene på landsmål særlig kjøpes av riksmålsfolk. Spør Det norske teatret, det er et tydelig tegn, at et målstykk i vinter her i Oslo har gått hundre ganger. Men om det stadig sitter en romantiker og drømmer om at akkurat det målet skal bli det eneste i landet, så er han bare en gjenganger og ikke noe å spendere krutt på.

Ellers har kanskje målmenne høstet en og annen erfaring, som de ikke var forberedt på. Det viser seg at det er ikke nok å innføre nynorsk i skole, kirke og administrasjon, det skal mere til om det, selv på bygdene, skal bli hvermanns morsmål. Føles det tungvint og fremmed, så reiser et instinkt seg og stritter imot. Vi ser det i det store og rike Trøndelag, hvor nynorsken lenge har vært brukt i de fleste folke- og ungdomsskoler, det hjelper ikke, det har vist seg

umulig å holde liv i en målavis deroppe. Folk vil ha riksmålsblad, og de kjøper riksmålsbøker, ja om de aldri så meget har lært å skrive bare landsmål på skolen, så går en stor del over til å bruke riksmål i brevene sine. Hvorfor? Fordi folk i den gamle landsmålsformen ikke føler seg hjemme. En ungdom kan nok i dikt og på sommerstevner si: «Me hev gjenge yver brui», men til hverdags vil det føles som å pløye med nasjonal bunad på. Det er likedan over hele østlandet. Heretter vil det lyde både på riksmål og nynorsk: «Vi har gått over brua», og det vil kjennes som en lettelse i begge leirer.

Men ellers har det vist seg at selv målbygdene ikke vil isolere seg i et språk, som ikke er byens og ikke er bærer av landets rikeste åndsliv. Og har det vært tilfellet før, så vil det med den stigende samferdsel neppe bli annerledes etter denne dag.

Jeg hørte nylig en målmann si: «Den 17de mai» i Oslo døde av i-formene. En annen mente at bladet gikk overende av mangel på motstand. Begge deler kan ha gjort sitt. Etterhvert som språket i riksmålsbladene ble mer og mer norsk falt spenningen bort, og bladet stod en dag og så seg om etter fiender. Det var ingen.

Hva riksmålet angår, så har man lov til å si at rettskrivningsreformene har vært språkets redning. Det var engang dansk, men det er det ikke idag. Det er sant at skriftformen bør følge den levende tale, men det er iallfall ikke fra rennesteinen at det nye er kommet, det er fra bygdemålene, som stadig av seg selv strømmer rikere inn over byspråket. Hva den foraktelige rennesteinen angår, så har Victor Hugo skrevet en hel avhandling om gategutten og hans berikelse av det franske språk. Det kunne hende også hos oss, at når «guttdevlen» banker på, så kommer han med en juvel.

Det er selvsagt uheldig at klassefølelsen føres inn i en språkstrid, men den er ført inn for lenge siden, og jeg vet også av hvem.

Løvland holdt engang et foredrag før kommunevalget i Oslo, og her kom han i skade for å hevde at snart ville man si kua også i byen. Det vakte raseri dengang. Det ble panikk. Redaktør Volckmar i Dagbladet sa at det dengangen veltet valget for venstre, men det ville ikke gjøre det idag.

Når jegeren, skiløperen og fotturisten idag kommer hjem til Bygdø Allé, så har han kanskje på et hotell fått bløt kake, men på fjellet vasset han seg ut i ei blaut myr. Sier han bløt myr vil folk tro han har lært norsk av en ordbok. Dit er vi allerede kommet også i Bygdø Allé.

Landskapet legger ofte nye og friskere ord på vår tunge, og jo mer vi blir et friluftsfolk, jo sterkere vil vårt bymål komme til å dufte av skog og åker og eng. Man kan protestere på kulturens vegne, man kan skjelle og smelle, men den strømmingen «gjer seg sjøl», den kan ingen i verden stanse.

Se i riksmålsbladene idag, og du vil finne a-formen i en mengde ord: Løypa, hytta, kjerringa, man satte

Nytt frå Norsk språkråd

— Oppsummering etter årsmøtet 31.1. - 1.2. 1975 —

Rettskrivings spørsmål

Nynorskmedlemmene i fagnemnda drøfta i juni 1974 spørsmålet om eventuelle endringar i nynorskrettskrivinga. Ein var enig om at det ikkje er aktuelt med noen gjennomgripande revisjon av nynorsknormalen ennå. I løpet av kommande år vil ein likevel sjå på ein del konkrete spørsmål, først og fremst med omsyn til ordtilfanget og spørsmålet om ei større grafisk samordning mellom nynorsk og bokmål. Det kan og komme på tale med visse justeringar i samband med arbeidet med ordregistranten.

Særutvalget for bokmål har og hatt bare 1 møte i 1974. Formannen i utvalget, professor Eyvind Fjeld Halvorsen, opplyste at han hadde hatt så mye å gjøre med tilrådinga om stadnamn at han ikkje hadde fått tid til å kalle sammen til fleire møte. Han lovde at det skulle bli gjort fortgang med rettskrivingsarbeidet i 1975. Såvidt ein forstår, er det ingen grunn til å vente store endringar i bokmålsrettskrivinga heller.

Oljeterminologi

Norsk språkråd har i 1974 tatt opp spørsmålet om norsk oljeterminologi. Meininga er å bygge

ut og intensivere dette arbeidet i åra som kjem. På årsmøtet heldt redaksjonssekretær Håkon Lavik i Den norske stats oljeselskap eit interessant kåseri om emnet. Ein fikk inntrykk av at det for tida rår vilt kaos innen oljeterminologien i Norge. Det blir eit stort og vanskelig arbeid å få innarbeidd norske ord og uttrykk på dette feltet, der engelsk hittil har vore einerådande. Det spørres vel og om spesialistane er særlig interesserte i å ta i bruk norske avløysingsord på eit så typisk internasjonalt område som dette. Det beste ein kan håpe på, er vel at dei prøver å nytte eit noenlunde forståelig språk når dei vender seg til det store publikum med sine informasjonar.

Stadnamn

Samarbeidsutvalget for norske namnegranskarar har lagt fram første delen av ei utgreiing om normering av norske stadnamn. Språkrådet har drøfta denne tilrådinga og med 33 stemmer slutta seg til dei prinsippa som namnegranskarane sjøl har formulert:

Over til side 6

taket på stua, rypa, sjura, kråka, bua, og så vidare. Man raste igår, og man bruker det idag.

Elva er det i disse dagene gjort et stort nummer av. Det skal være simpelt igjen. Jeg har sett et dikt om det spanske pikenavn Silva — det ble sammenlignet med en gyllen appelsin mot blå himmel. Elva har den samme vellyd — bare ikke med tjukk l. — og vent til imorgen så blir det nok vakkert det også.

Skal vi så hefte oss med dem, som idag raser? Et ord vi stadig fikk høre, mens vi gjennom årene norskhet på språket var vadmelsbot på snippkjole. Det norske skulle være vadmelet, og det andre antagelig kultivert klede. Da de hårde konsonantene kom, sang melodien: Vikamål! Heslig! Språkoppløsning! Hadde «den gode smak» fått rå, da hadde vi den dag idag skrevet: «Vi lagde og havde og sagde» og «vi kastede sten på gaden».

Reformen i 1917 var jeg selv med og strittet imot, fordi det var gått bare ti år siden den forrige. Men etterpå oppdaget vi at språket var blitt norskere og lettere.

Som en kuriositet har jeg plukket en blomst ut av en av de store Osloaviser fra disse dagene. Den ser slik ut: «Her kommer disse lingvistiske fusentaster, gloseglade skreddere og skomakere og språkpolitiske spekulanter og trekker det (språket) ned i

rennestenen, ophøier gatespråket til norm og lager en ubeskrivelig lapskaus av det hele» — og så vidare.

Hvis «Den 17de mai» døde av mangel på motstand, så ser det ikke ut til at oppnorskningen av bokmålet skal løpe en slik risiko. Jeg nevner dette for å ta ham som skrev epistelen i forsvar. Han mente det neppe så slemt.

Ellers har jeg merket at det hersker en del vrangforestillinger om den siste språkreformen. Folk tror for eksempel, at alle ord på vann skal avløses av vass. Man frykter for at når vannfall er blitt til vassfall, så skal vantro bli vasstru, vanfør vassfør, vanhellig vasshellig. Det er unødig frykt. Så langt har vi denne gangen ikke våget å gå!!

Personlig synes jeg at det moderne riksmål blant de yngre, ingen større mester har enn Mikkjel Fønhus. Når man leser hans prosa, tenker man i sannhet ikke på en lappet snippkjole, men på et orgelverk, som toner ut av et norsk landskap.

Men stadig vil talemålene i bygd og by strømme vidare over i hverandre, og følger skriftformen etter, vil den dagen ikke være så langt borte, da Norges samling også i morsmålet vil være endelig fullbyrdet.

Runeberg ga et godt råd:

Lyssna till den granens susning
vid vars rot du fäst at bo.

SPRÅKLIG SAMLING

1. Norske stedsnavn er kulturminner på linje med materielle fornminner, og de bør vernes ved en navnelov.
2. Norske stedsnavn bør skrives mest mulig i samsvar med gjeldende rettskrivingsprinsipper.
3. Utgangspunktet for normeringa skal være den tradisjonelle taleform på stedet, *den genuine uttale*.

Med omsyn til det vidare arbeidet med saka, var meiningane meir delte. Eit stort fleirtall meinte at Samarbeidsutvalget burde få arbeide vidare på det grunnlaget som er lagt og legge fram ei ny utgreiing om dei praktiske problem som knytter seg til normeringa av skrivemåten av stadnamn. Eit mindretall på 8 hadde ingenting imot at *departementet* alt nå oppnemner ei nemnd av namnegranskarar, juristar, landbruksfolk osv. til å ta seg av desse spørsmåla — slik departementet sjølv har foreslått. Fleirtallet i Rådet såg det slik at det kunne bli til stor skade for saka om juristar og andre skulle blanda seg inn i behandlinga på dette tidspunktet, før alle sider av normeringsspørsmålet er ferdig utgreidd av språkfolk.

Kjønnsnøytrale yrkes- og tittelnemningar

Saka blei drøfta på årsmøtet, etter gode innleiingar av rådsmedlemmene Finn-Erik Vinje og Magne Rommetveit. (Rommetveits innleiing er trykt annan stad i bladet.) Dei fleste i Rådet syns nok det er bra at ein har fått inn kjønnsnøytrale nemningar av typen *lærer, sjukepleiar* o. l. Men mange stusser over at ein i andre høve vil gå den motsette vegen og *understreke* kjønnsforskjellen ved å føre inn nemningar som *forkvinne, fylkeskvinne, rådkvinne* osv. I somme høve er det likevel ikkje så enkelt å unngå det. Ein kan t. d. vanskelig snakke om *ein (kvinnelig) høgre mann* når ein meiner *høgrekvinne*. Ein *stortingsmann* er aldri av hokjønn, heller ikkje ein *engelskmann*. På den andre sida er det ingenting vunne ved å bruke eit ord som *studine* for kvinnelig student. Alt i alt må ein vel si at det helst er eit tilbakesteg om ein nå skulle begynne å kjønns spesifisere yrkestitlar meir enn høgst nødvendig.

Ma.

HVOR STÅR . . .

fessor Seip var talsmann for i ØR — og ellers. Vikør hevder så at «i dag er det tydeleg at samlingsperspektivet er skuva ut i framtida, mens dei stemnene Berggrav og Koht representerte er komne i framgrunnen. Skal Språklig Samling kunne spele ei aktiv rolle i den utviklinga vi står føre, må organisasjonen etter mitt syn ta konsekvensen av dette. Ikkje ved å gi

opp samlingstanken, men ved å formulere på nytt det politiske og språkpolitiske grunnlaget for denne tanken», og mener vi nå bør rekne oss for en språkstridsorganisasjon. Videre hevder han at det han kaller folkemålsfylkinga ikke er organisert på en tilfredsstillende måte, og ender med å stille følgende «provoserende spørsmål»:

1) Trengst Språklig Samling i det heile, eller kan vi greie oss med *ein* samlande organisasjon for folkemålsstrevet, i praksis Noregs Mållag? Svaret på dette spørsmålet er sjølvsagt også avhengig av utviklinga innanfor målrørsla sjølv. Ei nemnd er for tida i gang med å forme ut eit framlegg til prinsipp-program for NM, og spørsmålet om nynorsk talemålsnormering og tilhøvet til det radikale bokmålet vil der stå sentralt.

2) I tilfelle målrørsla viser seg ikkje å kunne samle alle folkemålsstrevamar, er Språklig Samling da i stand til å fylle det tomrommet som oppstår (eller som er der no)? Eller bør det skipast ein heilt ny organisasjon etter Østlandsk Reinsnings lest, men da landsomfattande? Bør Språklig Samling i så fall halde fram med å eksistere, eller bør dei (få) som jobbar der gå inn og bruke kreftene sine i den nye organisasjonen?

Vikør har ikke noen svar å gi, sier han, men er mest tilbøyelig til å se det første alternativet som det heldigste.

Hva mener så vi andre — de ikke altfor mange som fortsatt støtter og er mer eller mindre aktive i Språklig samling? Ja, se det veit vi jo ikke — av den enkle grunn at vi ennå ikke har drøfta disse spørsmåla skikkelig — verken på noe sentralstyremøte eller landsmøte. Det følgende er derfor heilt ut mine personlige betraktninger.

For det første: Språklig samlings mål er ett skriftmål her i landet, ett skriftmål bygd på folkemålet i bygd og by — *samnorsken*. Og jeg vil sette et digert spørsmålstegn ved den påstanden vi nå ikke så sjelden ser — og det tilmed ikke bare fra erklærte riksmålsfolk — at *samnorsken* har spilt fallitt. Det kan nok se slik ut for enkelte som hadde trudd og håpa — eller frykta — at utviklinga skulle gå fortere, og at tilnærminga skulle vise seg klarere i pressa, i litteraturen, i kringkastinga, i offisielle skriv og eventuelt i de offisielle rettskrivingsregler. De av oss som er tilbøyelige til å se språkstriden først og fremst som en sosial strid, hadde venta at de store folkeorganisasjonene — som for eks. de faglige og politiske bonde- og arbeiderorganisasjonene — nettopp på dette grunnlaget ville støtte det arbeidet som Språklig samling burde ha vært den fremste talsmann for. Her må vi nok vedgå at vi stort sett har blitt skuffa. De sosiale motkreftene — med solid støtte fra næringslivet — viste seg å være nettopp så sterke som vi burde ha visst de ville være, og synes å ha skremt ikke bare forlagsfolk, men også redaktører og journalister i den ikke Høyre-dominerte pressa, medarbeidere i NRK og funksjonærene ved de offentlige kontorene. Og

Over til side 14

Egil Røssaak:

BISKOPEN OG SPRÅKET

I oktober 1974 kom den tredje minneboka til biskop Monrad Norderval. Der forteller han om den tida han var sokneprest i Ørsta, fra 1935 til 1948.

Boka har han kalt «Kommandobru eller prestesliperi», og denne noe besynderlige tittelen henspiller på to uttalelser fra den første soknepresten i Ørsta, Harald Devold. Da han kom til Ørsta, kalte han prestegarden bygdas kommandobru, men ved avskjeden seks år etter hadde han fått et annet syn på bygda! Om Norderval også blei «slipt» i Ørsta, vet jeg ikke, men det kan i alle fall ikke ha vært mye, for han har fortsatt både meninger og meningers mot!

Også denne tredje boka hans har begeistret mange bokanmeldere, noe de åpenbart har hatt til felles med «publikum», for boka er blitt solgt i store opplag.

Noe referat av boka er umulig å gi her, for Norderval forteller om smått og stort, hverdagslig og dramatisk om hverandre. Brei plass har han gitt til omtale av ulike mennesker han har møtt, fra biskoper og professorer til kårkaller og småbarn — fortalt med varme og innlevelse uten persons anseelse. At et par episoder kanskje kan bli vel uhøytidelige i en biskops memoarer, er bare med på å utfylle bildet av mennesket Monrad Norderval.

Biskop Norderval fikk Språklig Samlings litteraturpris for den forrige boka si, se intervju og omtale i SPRÅKLIG SAMLING nr. 2/1973, og han arbeider mye med å få språkform og innhold i disse bøkene til å passe best mulig sammen. Om dette sier han i forordet til denne foreløpig siste boka at han egentlig hadde tenkt å skrive den på nynorsk, siden Ørsta som kjent er Ivar Aasens og Anders Hovdens heimbygd, og han sjøl brukte nynorsk i skrift og tale de 13 åra han bodde der.

Men forlaget mente at han burde holde seg til samme språkform som i de andre bøkene, slik at ikke ett bind skulle skille seg ut. Norderval sier: «Det gjorde iallfall oppgava uendelig vanskeligere for meg. Enten det nå er på landsmål eller riksmål, er det jo mye lettere å følge ei fastlagt ordliste og prøve, vedtatte stilnormer enn å skulle prøve, slik som jeg nå måtte det, å samstemme overgangen mellom rammefortelling på ett mål og direkte og indirekte tale på et annet.

Den eineste utvegen ble å bruke et enda mer radikalt og norvagensert bokmål enn det jeg hittil har praktisert, og det vil nok falle mange tungt for brystet.

Men forsøket har også hatt sine fordeler. Hadde jeg først skrevet boka på nynorsk, måtte jeg vel helst ha brukt normalen, og det både i rammefortelling og i direkte tale. Nå sto jeg mere fritt og kunne prøve å gjengi den direkte talen så muntlig som den gikk over leppene, og slik at de forskjellige dialektene

kunne få boltre seg naturlig. Men det har vært et eksperiment og et slit å få det til (om jeg da har fått det til) så det sto for øyet og klang for øret.

Jeg fant det også rettest å la den indirekte tale bli umiddelbart over i den dialekt eller det språk personen snakker. Men det er også et eksperiment, som jeg er spent på utfallet av.»

I visse konservative aviser var anmelderne da også oppglødd for boka, men kunne naturlig nok styre sin begeistring for språkforma. For at Språklig samlings lesere skal få anledning til å dømme sjøl, tar vi her med et utdrag av boka. Da vi spurte Norderval om tillatelse til dette, sa han straks ja og tilføyde at det da vel måtte bli kapitlet om «halvemålet». Vi synes dette forslaget var godt, så mye mer som Norderval i sine tanker på slutten av kapitlet kommer inn på det samme som også er Språklig samlings syn, nemlig at valgfriheten i skriftmålet må være så stor at vi i tillegg til at vi tar vare på det verdifulle i vår skrifttradisjon, også kan nytte ut de store språklige rikdommer som ligger i dialektene, og at vi dessuten foretrekker gode norske ord framfor utenlandske moteord.

Og dermed gir vi ordet til biskop Norderval:

HALVEMÅLET

På Sunnmøre har vi i enkelte bygder ei eiendommelig dialekt vi kaller halvemål.

Didrik Arup Seip mener det opprinnelig har hett «alvemål». Dermed blir navnet i seg sjøl et typisk eksempel på hva halvemålet er for noe. Det består i at «h»en sløyfes der den skal være og til gjengjeld ofte blir satt inn der den ikke skal være. Det siste er det mest eiendommelige. Vi har mange språk på jorda som mer eller mindre utelater «h»en, den er jo brysom å uttale. På fransk blir den sjelden uttalt, så å si bare i fremmedord. Også på det engelske folkespråket heter det f. eks. 'am for skinke og liknende.

Gamle Ola Urke i Mauseidvågen fortalte meg at da han gikk i første klasse på omgangsskolen og de skulle lære bokstavene og kom så langt som til «h»en, da sa læraren: «Der 'e me 'å'en, men dinna treng dokke ikkje om å lære, for dinna bruka 'kje me.»

Nå være det langt fra meg å gi meg ut for noen lingvist. Men jeg var sterkt opptatt av spørsmålet fordi jeg daglig ble konfrontert med det, og beit meg derfor merke i forskjellige rariteter. Først og fremst da den eiendommelige utbredelsen.

Halvemålet følger likesom i en bue fra Nordøyane på Ytre Sunnmøre, Harøy, Fjørtoft, Haramsøy, Flemsøy, Lepsøy, Vigra, Godøy—Giske—Valderøy nedover mot Hareidlandet (men ikke Ulstein tvers over eidet), går over fjorden til Vartdalsstranda (men ikke Ørsta og Volda), går innover Hjørundfjorden og

Sykkylven (men ikke Stranda, grannebygda).

Hva kan denne markerte geografiske utbredelsen skrive seg fra? Er det arv fra busetningstida, en egen stamme som har slått seg ned i disse halvemålsbygdene? Jeg bare spør, vet ingen ting.

Dessverre holder denne språknyansen på å dø ut. Lærerne gjør sitt beste for å få has på den i skolen. Folk er dumme og ler av dem som bruker halvemålet.

Det gikk i si tid ei historie om at han Laurits Grønnevet på Vartdal måtte gi opp å være ordfører fordi han ble utledd på fylkestinget. Det må være ei god historie. Så utrolig dumme kan da umulig medlemmer av et fylkesting være. Aller minst når det gjaldt en kar som han Laurits Grønnevet, en mann av knivskarp intelligens og aldeles en stortaler. Jeg tror nok de fleste på fylkestinget ble smågutter mot han, når det gjaldt å ordlegge seg, der var både han og broren, han Andreas Årskog, de reine kunstnerne.

Siste gangen jeg var sammen med han Andreas, var på en historisk minnefest ute på Nøre Vartdal. Han var da et par og nitti. Da vi skulle ta farvell, takka han varmt for alt hopehavet med meg i de tretten åra han hadde vært medhjelperen min i Vartdal kirke og seinere.

«Det e' vel siste gongen me møttest no,» sa han.

«Å nei, kjære deg Andreas, du e' so frisk og rørig, og e' kjem no vel sørover om eit år eller to, så vi møttest nok, Andreas!»

Å, e' 'e aldri 'øyrd gjete noken so' 'e vorte verande 'er nere!» sa han og smilte vemodig.

Han fikk rett. Det ble siste gangen.

Inne i Hjørundfjorden hadde de i si tid en prest som hette Ingebrigt Hole. Folk sa konsekvent Hingebrigt Ole.

Han ble lei av denne forvanskinga av navnet sitt og spekulerte ut en utveg. Når noen ville vite hva han hette, sa han: «Hingebrigt Ole!»

«Å, 'eite du Ingebrigt Hole du?» sa han, og så fikk da presten endelig navnet sitt rettelig uttalt.

En gang kom ei kone opp på kontoret til han og skulle melde inn barnedåp.

«Hva skal barnet hete?» spurte presten.

«'o ska 'eite 'anna,» svarte kona.

Ja, presten begynte å skrive Anna. Men da bøyde kona seg fram over kirkeboka, så hva han skreiv og sa: «Næh, det ska vere 'anna me' 'å.»

Barnet skulle altså hete «Hanna».

Det går mange morsomme regler og vitser på dette halvemålet. Sjøl har jeg aldri sett det, men det fortelles at det på kirkegården i ei av disse halvemålsbygdene skal stå på en gravstein:

'er kviler Hane Holsdatter Heide.
Haldri 'øppa 'o meir,
haldri dansa o' meir,
haldri plukka 'o blomster
på markjene meir.

I alle fall fin poesi.

Ei regle fra barndomsåra husker jeg godt:
'ans, 'a ta de 'atten og 'a på de 'uå,
spring oppå 'auen og 'auk uti 'ava.

Altså:

Hans, ha ta deg hatten og ha på deg huå,
spring oppå haugen og hauk uti havet.

Der er hundreder av slike regler her på Sunnmøre. Det som gjør Norge så enestående som turistland, er den uhyre avvekslende naturen med fjell og dal og elv og vatten, skog og vidde, hei og hav. Vi opplever noe nytt for hver en sving på vegen, en tur langs den hundreder mil lange kysten er spennende som en oppdagerferd. Vi er glad det er sånn og kunne vanskelig tenke oss det annerledes.

Det samme burde vel gjelde språket, de hundrede forskjellige bygdemåla og dialektene med hver sin særklang. Det er bare ei snau norsk mil mellom f. eks. Ørsta og Volda, men et opplatt øre kan høre markert forskjell mellom språknyansene.

Hvorfor er da ikke dette også en rikdom? Som det er en rikdom med de utallige sorter trær og blomster, fugler og dyr og fisk. Hvor kjedelig ville det ikke blitt om alle disse artene og formene forsvant?

Men det er jo det man ser ut for å strebe mot i språkvegen. Alt skal bli kjedelige normaler, fastsatt ved regler, helst uforanderlige. Da er livets lov at det går mot forsteining, forpupning, forkalkning.

Til slutt får vi vel et felles «norsk» over heile landet skapt og inspirert av TV og andre massemedia og bestående av ¾ amerikansk slang + det nødvendige kvantum spesialuttrykk fra oljesektoren.

O du reddsomhet!

Nei, takke meg til de skiftende norske dialektene, fra Vardø til Lindesnes, fra Stadt til Finnskogan, i all sin brokete mangfold. Alle vakre på sitt vis, og spennende. Det vil kanskje folket vårt skjønne når vi ikke har dem lenger, når alt er rasert.

Dersom da ikke menneskeslekta går mot en ensartethet og kjedsommelighet som tar fra oss evnen til og med til å skjønne hva vi har tapt, når vi er ensretta politisk, åndelig, intellektuelt, og vi har lagt jorda under oss, og selen og kvalen og fuglene er borte, så homo sapiens kan gjøre seg jorda underdanig uten hensyn til reserverasjoner til noen kant.

Da må det bli spennende å leve!

Oh, brave new world!

Nynorsk — bynorsk

Ei vidare folkeleggjering av nynorsken står att som det beste alternativet ved framtidig skriftnormering når ein har stilt seg skeptisk til realiseringa av ein eigen austlandsnorm. Parallelt med denne folkeleggjeringa må ein drive utstrakt argumentasjon for å fremje den språkpolitiske «bevisstgjeringa». Fjortoft argumenterte for at bytalemålet også var godt norsk mål. Samtidig med at nynorsken blir folkeleggjort, kan vi da og argumentere for at nynorsken også dekjer bytalemålet.

(Thore A. Roksvold i «Mål og Makt» nr. 2/74)

Om kjønnsnøytrale og kjønnskiljande ord

Som omtalt annan stad i bladet hadde Norsk språkråd i vinter — første møte i kvinneåret — eit ordskifte om kjønnsnøytrale titlar og yrkesnemningar. Innleiarar var Finn-Erik Vinje og Magne Rommetveit. Vi har fått samtykke av Rommetveit til å

trykke det notatet han hadde sett opp i den samanhengen, med tilråding. Av plassomsyn kan vi her dessverre ikkje få med det notatet Vinje hadde sett opp. Begge dokumenta er etter ordskiftet sende til Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

Vi bør skilje mellom ord som har avleiingsendingar (suffiks) med eit visst *grammatisk* kjønn (genus), og ord (usamansette eller samansette) der *biologisk* kjønn (sexus) er ein meir eller mindre tydeleg tydingskomponent. Grammatisk kjønn kan føre tanken til biologisk kjønn, men det finst ikkje noko fast og konsekvent samsvar mellom grammatisk og biologisk kjønn i språket. Vi kan omtale ein mann med hokjønnsord som ei *kjempe*, ei *dugløyse*, ei *kløne*. Om ei kvinne kan vi bruke hankjønnsord som ein *sopran*, ein *arving*, ein *slektning*, og om både mann og kvinne kan vi bruke inkjekjønnsord som eit *meneske*, eit *vitne*, eit *troll* osv. For avleiingsendingar er det først og fremst tale om grammatisk kjønn. Vi skal rekne opp dei viktigaste her:

A. Ordtyper som uttrykkjer grammatisk kjønn.

For hankjønn:

- 1) -al (admiral, general, gemal)
- 2) -ant (sersjant, løytnant, laborant)
- 3) n-ar (bakar, fiskar, slaktar). Dette suffikkset (bokmål -er) har vore det dominerande for yrkesutøvarar frå gammalt av, jfr. -ari i gammalnorsk)
- 4) -el (konstabel, apostel, disippel)
- 5) -ent (president, betjent, dirigent)
- 6) b-er sjå -ar
- 7) -ist (kontorist, telegrafist, organist)
- 8) -on (patron, baryton, epigon)
- 9) -or (professor, lektor, revisor)
- 10) -ær (veterinær, sekretær, emissær)
- 11) -ør (ambassadør, kontrollør, konduktør)

For hokjønn:

- 1) -eie (budeie)
- 2) -erske (meierske, syerske, kassererske)
- 3) -esse (baronesse, prinsesse, negresse)
- 4) -ette (brunette, kokette)
- 5) -ine (blondine, studine, konkubine)
- 6) -inne (grevinne, pianistinne, songarinne). Dette suffikkset stod først berre for «kone», «hustru» (t.d. i grevinne, bispinne, fyrstinne), men har sidan breitt seg og er blitt det dominerande suffikkset for kvinner (rivalinne, elskarinne, pariserinne), i stor mon også for yrkesutøvarar (forfattarinne, målarinne, kunstnarinne, vertinne osv.)
- 7) -isse (abbedisse, diakonisse)

- 8) -trise (restauratrise, ekspeditrise, inspektrise)
- 9) -øse (suffløse, massøse)

Det er ikkje tvil om at hokjønnsuffiksa *berre* viser til kvinner. Frå ei lysing kan vi sitere «mannlige filetpakkersker» der ordet «mannlig» er sett inn for å gjere det klårt at det er menn firmaet vil ha. Hankjønnsuffiksa viser i hovudsaka til menn, men kan også brukast om kvinner. Dette har auka på i seinare tid, og det er særleg suffikset *-ar* (b-er) som er produktivt. Døme: lærar (før: lærarinne), sjukepleiar (før: sjukepleierske), gartner (sær. før: gartnerske), arbeidar (sær. før: arbeiderske), millionær (no sjeldsynt: millionøse), aktør (no sjeldsynt: aktrise).

Denne utviklinga er truleg eit resultat av påverknad frå dei mange orda med maskulint genus som elles blir brukte om kvinner. Døme: kjemikar, sopran, partisan, spekulant, emigrant, laborant, klient, pasient, turist, preseterist, journalist, epigon, lektor, doktor, funksjonær, leverandør osv.

Likevel finst det mange ord der det vil vere vanskeleg å kvitte seg med suffikset *-inne*. Vi vil vel framleis tale om *elskar* motsett *elskarinne*, om venn motsett *venninne*, *svoger* motsett *svigerinne*. Vi hadde før *meierist*, og vi har framleis *meierske*. Men *meierist* er i fagspråket no skift ut med *meieriteknikar*, og det er mogleg at dette ordet også med tida vil tevla ut *meierske*.

Kvinneleg blir ofte brukt framfor ord med hankjønns~~genus~~: *kvinneleg* journalist, *kvinneleg* politikonstabel. Men ordet har sidetydinga «feminin». Ein *kvinneleg* revisor tyder derfor også: «revisor av hankjønn med feminine eigenskapar». Sidetydinga bør likevel ikkje vere til hinder for bruken av «kvinneleg» og det tilsvarande ordet «mannleg» i kjønnsmerkjande samanhengar. Men i mange tilfelle vil *-kvinne* vere ei grei løysing, t.d. i *politikvinne* (notert frå Aftenposten) motsett *politimann*.

B. Ordtypar som meir eller mindre tydeleg uttrykkjer seksuelt kjønn.

Ordet er her i regelen siste samansetningsleddet dersom det ikkje er usamansett. Men det kan òg stå som første delen av eit samansett ord.

Det vil føre for langt her å komme inn på alle desse orda, men vi nemner desse: 1) hankjønn: *-bror*, *-bukk*, *-dreng*, *-far*, *-gut*, *-herre*, *-kall*, *-kar*, *-mann*, *-onkel*, *-svein*. 2) hokjønn: *-dame*, *-fru(e)*, *-frøken*, *-geit*, *-jente*, *-kjerring*, *-kone*, *-kvinne*, *-mor*, *-møy*, *b-pike*, *-syster*, *-tante*, *-taus*, *b-tøs*.

Det er særleg ordet *-mann* som skapar problem i dag. I norrønt heite det *madr* og kunne stå for «meneske» (av begge kjønn). Vi finn der både *kvennmadr* (kvinne) og *karmadr* (karmann). Men i norrønt står *madr* like mykje for person av hannkjønn, motsett *kona*, som er person av hokjønn. Døme: *hirdmadr*, motsett *hirdkona*, *landnamsmadr*, motsett *landnamskona*. For *mann* ser det ut til at det i samansetningar ofte har eit seksuelt innhald, jfr. *enkjemann*, motsett *enkje*, *kontormann*, motsett *kontordame*. Åleine er *mann* eit individ av hannkjønn. Den seksuelle tydinga kjem også fram i ei rekkje yrkesnemningar — av di dei yrka det gjeld, har vore typiske mannsyrke. Men rekrutteringsgrunnlaget er i ferd med å endre seg i og med at kvinner meir og meir kjem inn i slike stillingar. For å nå fram til kjønnsnøytrale nemningar kan det tenkjast 3 løysingar:

1. Ein kan halde fast på «-mann». Då vil «-mann» som yrkesnemning meir og meir få tydinga «meneske» etter kvart som det kjem kvinner inn i stillingane. I samansetningar har vi mange slike døme på at «-mann» har kjønnsnøytral tyding: «ho er mellommann (likemann, kjøpmann, oppmann, fagmann, talsmann, kjentmann)». Eller i «allmannamøte», «mannsalder», «nordmann», «landsmann», «manggard» osv. Denne løysinga er ikkje grammatisk kjønnsnøytral.
2. Ein kan skifte over til andre ord, t. d. «-sjef», «-leiar», «-styrar» el. l. Men heller ikkje desse orda er grammatisk kjønnsnøytrale.
3. Ein kan gå bort frå bruken av «-mann(en)» i sjølve namnet på den institusjonen det gjeld. Praktisk døme: «Riksmeklingsmannen» kan kallast «Riksmeklingskontoret», og dette kontoret kan ha ei «riksmeklingskvinne» eller ein «riksmeklingsmann» til leiar. «Sivilombodsmannen» kan kallast «Sivilombodet», men den som styrer ombodet kan kallast «sivilombodskvinne» eller «sivilombodsmann» — alt etter kjønn. Når vi no skal få ein særskild fylkesadministrasjon ved sida av statsadministrasjonen i fylket, kan det vere ein tanke å skilje mellom «Fylkeskontoret» og «Fylkesstatskontoret». Som leiar for «Fylkeskontoret» kan vi ha ein «fylkesråd», og dette kan svare til «kommuneråd» (ikkje «rådmann») som er leiar for «Kommunekontoret». «Råd» er eit seksuelt nøytralt ord (jf. *statsråd* Inger Louise Valle og *statsråd* Ingvald Ulveseth). Som leiar for «Fylkesstatskontoret» kan vi anten ha ei «fylkeskvinne» eller ein «fylkesmann» («Ebba Lodden er i statråd i dag utnemnd til fylkeskvinne i Aust-Agder»).

Det er sikkert at vi i seinare tid har fått ein auka bruk av «-kvinne» i samansetningar, t. d. *fråhaldskvinne*, *høgrekvinne*, *føregangskvinne*, *milorgkvinne*, *bondekvinne*, *politikkvinne*, *stortingskvinne*, *planteskvinne* (som er vanleg yrkesnemning i planteskular ved sida av *plantemann*). *Forkvinne* er på full marsj inn i språket og har t. d. vore brukt i nøytrale reportasjar i NRK.

Nvtt prinsippprogram for Noregs Mållag

Styret i Noregs Mållag sette hausten 1973 ned ei nemnd som skulle revidere prinsippprogrammet frå 1967. Nemnda har nylig lagt utkastet sitt fram for styret, som på si side har sendt det vidare til lokallaga uten tilråding. Laga har fått frist til 1. mai med å komme med merknader. På det grunnlaget vil så styret lage si tilråding til landsmøtet i sommar.

Programmet er trykt i Gula Tidend i febr. 1975 (riksutgåva for Noregs Mållag og Kringkastingsringen). Vi rekk ikkje å komme med noen utførlig omtale av utkastet i dette nummer av bladet, men vil gjerne ha sagt dette:

I Landslaget for språklig samling vil vi følge det vidare arbeidet med det nye prinsippprogrammet med stor interesse. Det er klart at den nye lina Noregs Mållag nå ser ut til å ville slå inn på, kan få betydning for vårt arbeid i åra som kjem. Dersom NM vedtar den såkalte «eittspråkstrategien», bygd på nynorsknormalen, må vi rekne med større oppslutning om samlingstanken i målstriden, og såleis framgang for vårt lag. Det er mange sindige målfolk som syns det går for vidt når mållagsideologar nå kjem trekande med det gamle slagordet om nynorsken — slik han er i dag — som «einaste riksmålet i landet». Det er for urealistisk.

Vi tillet oss å gjengi 4 av dei 21 punkta i programutkastet:

1. Noregs Mållag vil arbeida fram mot eitt norsk skriftmål som byggjer på målføra i bygd og by.
2. Noregs Mållag legg det nynorske skriftmålet til grunn for arbeidet sitt, avdi dette skriftmålet er samnemnaren for dei norske målføra i bøyingsformer, setningsbyggnad og målbruk.
18. Noregs Mållag kjenner ansvaret for at nynorsken skal bli ein stadig betre reiskap i massemedia, litteratur og vitskap. Det må opnast for større fridom i ordval, slik at fleire dialektformer og ord av framandt opphav som er godt innarbeidde i målføra, får rom i nynorsk normalmål.
20. Noregs Mållag vil stø arbeidet for å halda oppe folkemålsformene i bokmålet.

Fagnemnda meiner at det må vere ei sak for politikanane og styresmaktene å velje løysing i denne saka.

Når det gjeld pronomet «han», vil fagnemnda peike på at pronomenet «den» ofte må kunne brukast som ei kjønnsnøytral løysing.

19.11.74

Magne Rommetveit.

– Av Helge Sandøy: –

Den nasjonalistiske M-L-dogmatikken støyter folk bort frå målreisinga

Helge Sandøy hadde i vinter eit interessant innlegg om dette emnet i Dag og Tid. Vi har fått samtykke til å gi att innlegget her:

Det er lett å bli blenda av enkle teoretiske modellar, men det blir ofte vanskelig å bruke dei på dei verkelege tilhøva. Marxist-leninistane som i dag strevar med å bruke Stalin på den norske språktilstanden, må omtolke røyndommen for å få teorien til å stemme. Det språksynet dei legg for dagen, er nasjonalromantisk og har ein del felles med det synet junggrammatikarane i førre hundreåret gikk ut ifrå. For dei var språket som ein biologisk organisme, det hadde si særeigne oppbygging som var lovbunden og i indre harmoni. M-l-arane talar upresist om «grunndraga» i språket, blir dei skipla, dør språket. Grammatikken, sjølv livskjernen, kan ikkje endras, og dansk kan umoglig bli norsk, seier Jostein Mykletun i DT nr. 86.

Med å tale om at dansk står imot norsk, slik Mykletun gjør, innfører han ei falsk motseiing, som vil grave grunnen unna den ideologien og strategien målrørsla bygger på i dag. At vi må forklare mye i målføra i dag med å vise til dansk og hanseatisk underkuing fram igjennom tidene, må vi godta. Det nyttar lite å ta hemn på historia. Vi må godta talemåla slik dei er, som norske. Det er utgangspunktet når vi skal skape eit norsk skriftmål, og når vi skal vurdere dei skriftmåla vi har i dag.

Gjør vi det, vil vi sjå at verken bokmålet eller nynorsken er fullkomne uttrykk for folkemålet. Ja, i somt er bokmålet rett og slett ein forkjempar for det folkelige, så kjetersk det enn høres ut! Medan vi t. d. kan bruke heit- og else-orda våre i bokmålet nett slik vi gjør i talemålet, så må vi på nynorsk fjerne oss frå levande mål.

Både på bokmål og nynorsk kan ein skrive kansellistil, samtidig som ein kan skrive norsk og folkelig på begge måla. Om vi har to rettskrivingar, har vi ikkje to absolutte motsetningar. Norsk og unorsk (les: folkelig og ufolkelig) er avhengig av bruksmåten. Berre noen få verdlause bokstavar treng idag skilje bokmål og nynorsk om ein kan å utnytte rettskrivinga.

Idealisert

For Mykletun er bokmålet i dag dansk, utan atterhald. Han har dermed skapt ein idealisert tilstand. Ville han berre røkje etter i dei verkelege tilhøva, ville han lett oppdage at til og med Aftenposten-varianten av bokmålet har endra seg frå sitt opphav. Det gjeld både ordforråd,

formverk og setningsbygning.

Modellen til Stalin gjør det óg umogleg å forstå at vi kan sjå på Skandinavia som eitt ein-skaplig språkområde som er delt i eit utal dialektar med gradvise overgangar. At vi har fått tre nasjonal mål, kjem av historisk-politiske årsaker, ikkje språklige. Når dansken vann så lett innpass som litteraturmål og klassemål i Norge, er ei blant fleire årsaker at dansk hadde sterke likskapar med norsk.

Junggrammatikarane fikk dødsstøyten da målføregranskinga vann fram, og dei blei møtt med den verkelege språktilstanden. Språkforskarane såg da at språket ikkje var ein organisme, men det måtte forklarast som eit sosialt fenomen. Eg undras på korleis Mykletun vil forklare endringar i språket. Grammatikken i norsk er sterkt endra frå gammalnorsk tid, og berre frå Aasens dagar er sentrale drag i nynorsk skriftmål blitt forandra. Har vi same språket? Når har vi overgang frå eitt mål til eit nytt?

Glømmer sosialismen

M-l-arane har visst glømt sosialismen når dei diskuterer språk. Mykletun seier at eit *fåtal* i Norge har «objektiv interesse av å halda oppe eit utanlandsk mål...» Så forvridt kan bildet bli. Dette *fåtalet* vil ikkje halde oppe eit språk av di det er utalandsk, men av di det er klassemærket deira. Det er den motsetninga som må vere utgangspunktet vårt. Mykletuns forfalsking er ei farlig blindgate. Han drar óg inn England som døme. Der er det ingen som «har interesse av å halda oppe eit utalandsk mål». Det er vel uinteressant frå vår synsstad. Vi burde heller sjå på kor tydelig klassemotsetnadene i England gjenspeglar seg i språkbruken. Da blir det ikkje noe mønsterland.

Mykletun skriv slik at ein skulle tru målrørsla («eit par titusen organiserte målfolk») stør synet hans. At m-l-arane vil arbeide for synsmåtane sine innafor Noregs Mållag, kan vi forstå. Men det er utillatelig å bruke slik sniktaktikk som dette. Vinn det nasjonalistiske synet hans igjenom i NM, vil mange falle frå, og den godviljen målrørsla har vunne i breie krinsar dei siste åra, vil forsvinne.

Skapar vanskar for dialektreisinga

Følgjene av argumentasjonen til m-l-arane vil bli at vi får vanskar med å grunngi ei dialektreising. Ei norskdomslinje vil vanvørde somme drag i talemålet, og noen dialektar vil bli sette høgre enn andre. Dessutan blir det umogelig å skape eit samarbeid med dei som bruker eit ra-

Magne Aksnes:

Nynorsken i NRK og andre stader

Signaturen P. H. i «Gula Tidend» gikk nylig til angrep på nynorskmedarbeidarane i NRK og beskyldte dei for slurv og dårlig ordvalg. Han rekna opp ei rekke ord som eksempel på «slag i målet», bl. a. *forhold, situasjon, komite, forslag, beskjed, forskjellig, opprette, bekymra, sjølbestemt, innstilling* osv.

Kva skulle være i vegen med desse orda?

Dei høyrer alle med til folkelig dagligtale over heile landet, og det er ei stor mistyding om noen skulle tru at dei ikkje er fullt gangbare i normal nynorsk. Naturligvis vil ein ofte *varierte* målbruken og nytte tilsvarende ord som *tilhøve, stode, nemnd, framlegg, melding, ymse* osv. Men det er vel ikkje meininga at ein i NRK alltid skal måtte bruke dei heilnorske variantane, uansett om dei høver inn i sammenhengen eller ikkje?

Dei fleste målfolk vil sikkert gjerne foretrekke dei heilnorske orda så langt råd er, men ingen ønsker vel at dei skal bli ei *tvangstrøye*. Den tida er forlengst forbi da nynorsken måtte tviholde på sine egne ord og vendingar rett og slett for å markere seg som ei særskilt målform ved sida av bokmålet. Denne konsolideringsperioden bør nå være slutt. Tida er inne til ei liberalisering og folkeliggjøring av ordtilfanget i nynorsk.

Ein kunne rekne opp hundrevis av ord og uttrykk som har vore rekna som «dårlege», men som vi nå må erkjenne vi ikkje kan klare oss uten, om vi skal kunne holde oppe nynorsken som ei brukbar målform for ungdommen av i dag. Ein kunne nemne ord som *anbefale, bekjempe, betrakte, bevisstgjøre, motbevise, angå, bety, avhenge av, erfaring, virkelighet, mulig-*

dikalt bokmål på vegen fram til eit folkelig norsk skriftmål.

I målrørsla må vi peike på at nynorsken gir det beste utgangspunktet for å skrive folkelig, av di den representerer eit tradisjonsbrott med kansellistilen i bokmålet. Radikalt bokmål er i dag så lite utvikla at alle som vil ta det i bruk, må igjennom ein kamp mot den stilkjensla bokmålstradisjonane ber på. Men det er dogmatisk å hevde at det er umogleg å skrive norsk innafor bokmålsnormen. Det er mange i dag som prøver av di dei ser dei sosiale motsetnadene avspegle seg i språkbruken, i dei ymse variantane av bokmålet óg. Dei er våre kampfelagar. Med nasjonalistisk dogmatisme støyter vi dei ifrå oss og gjør kampen for eit folkelig mål ei bjørneste.

het, overlegenhet, innflytelse, belastning, hensikt osv.

Det har vore presisert gang på gang frå høgste hold at *alle* norske ord er brukande både i nynorsk og bokmål, så sant dei passer inn i teksten, uansett om dei står i ordlistene eller ikkje. Det er just ikkje slik å forstå at ord som ikkje står i ordlista, er forbudt.

I ein annen stilling kjem *ortografiske avvik* som *samme, sammen, ellers, mulig, sjøl, mandag, tirsdag, rød, uaktsom, skjære, være, bære, valg, salg* og mange andre. Desse stavemåtane er foreløpig ikkje godkjent i nynorsk, men dei bør bli det så snart som mulig. Forma *Norge* burde også tas inn i normalen v.s.a. den noe alderdommelige forma *Noreg*.

Nynorsk ortografi er i det heile akterutseilt i forhold til den raske utviklinga som har skjedd i talemålet hos den yngre generasjonen av nynorskbrukarar. Ei justering vil og må tvinge seg fram.

Dagsnyttopplesarar og andre som bruker ein normalisert nynorsk, har ein tendens til å redusere endevokalen *a* i retning av *e*, t.d. i hankjønnsord av typen *hestar*. Det samme gjelder forresten og presensformer av svake verb av typen *kastar*. Dette er språklig sett ei svært naturleg utvikling, som sikkert vil forsterke seg etter kvart. Den dagen er ikkje lenger så fjern da ein vil måtte ta konsekvensen av dette og godkjenne *hester/kaster* i nynorsk.

Personlig trur eg det har lite for seg å fortsette å kjempe for ein særskilt nynorsk ortografi og eit spesifikt nynorsk ordforråd av det gamle slaget. Kampen bør nå konsentreras om å berge *a*-endingane, diftongane og ein ekte norsk syntaks med over i framtidnorsken.

La oss vende tilbake til vestmennene sitt syn på ordtilfanget eit øyeblikk. Det kan være grunn til å presisere følgjande: Vi samnorskfolk ser ikkje på dansk som «eit framandt mål». Vi ser både norsk, svensk og dansk som nærskyldige målformer innafor den nordgermanske språkstamma. Skilnaden i formverk, ortografi og ordtilfang er ikkje større enn at vi forstår kvarandre godt i dei skandinaviske landa. Altså er det liten grunn til å snakke om ulike *språk*. Tysk og engelsk er og germanske språk, og vi kan ikkje sjå at det er verre å låne ord frå desse språka enn frå latin og gresk.

P.H. vedgår at ein stor del av det såkalte tysk-danske ordforrådet blir brukt i dagligtalen også hos dialekttalende. Da er det meir enn merkelig at han meiner orda ikkje høyrer heime i den nynorske skriftnormalen. Er det ikkje slik at dialektane skal komme til heder og verdighet nå, og bli respekterte som aldri før? Korleis kan ein hevde at nynorsken bygger på det levande talemålet om heile dette viktige og uunnværlige ordtilfanget framleis skal utelukkast? (At sub-

stantiv på an-, be-, -het og -else ikkje glir naturlig inn i dagligmålet, er ein påstand som absolutt kan diskuteras.)

Skal nynorskskrivande framleis måtte sitte og klø seg i hodet for å prøve å finne fram til ord og uttrykksformer som er norske nok? Kan ein vente at travle menneske i dag skal ta det bryet når dei har bokmålet som eit nærliggande alternativ?

Signaturen P. H. belærer oss så greitt om substantivsk kontra verbal uttrykksmåte. Men det er ingen grunn til å begrense dette problemet til nynorsk. Forholdet er nøyaktig det same i bokmål, dansk og tysk. Bokmålet på sitt beste er og ei verbal målform (jfr. Fønhus). På den andre sida finner ein ofte tung og klossete nynorsk.

P. H. er dessverre ikkje den einaste som kjem med utfall mot NRK-medarbeidarane, som gjør sitt beste og prøver å nytte ei moderne og ledig norsk målføring i samsvar med utviklinga — som forlenget har gjort grensene mellom målformene temmelig diffuse. Vi har i alle år hatt desse konservative talsmennene, «som krev at skigarden skal haldast i akt og ære», slik Olav Dalgard sa det ein gong. På den måten ville vi nok få ein *eksklusiv* nynorsk, men han ville og bli svært så *ufarlig*.

På bakgrunn av det eg har hevda ovafor, vil eg holde fast på det synet at nynorskfolka i NRK gjør ein god jobb — stort sett. Eg vil håpe at konsulent Rommetveit ikkje vil ta altfor mye omsyn til den stadige sytinga og klaginga frå konservativt nynorskhold. Han er vel og klar over at det store fleirtallet av målfolk framleis står på samnorsklinja og såleis ikkje ønsker noe tilbakesteg i den gledelige utviklinga vi har hatt i nynorsk målbruk i dei seinare år.

Den utstrakte hånd

Seminalet forrige søndag gav meg dessverre en bestemt fornemmelse av at riksmålsbevegelsen tror den er sterk nok til å tolke det første liberaliseringsvedtak som et svakhets-tegn hos alle oss andre, og til å kreve at vi skal bøye oss for dens ultimative krav. I denne vurdering av sin egen styrke er jeg overbevist om at bevegelsen tar feil.

Det er nok mulig at dens *ultras* – de som intet har lært og intet har glemt – kan provosere fram en ny, bitter språkstrid. Men *klimaet* er etter mitt skjønn i dag slik at dette utelukkende vil komme den helt motsatte fløy til gode. Der som riksmålsbevegelsens lavere tillitsmannskadrer – som endog til dels vil ta fra nynorsken dens offisielle, formelle likerett i vårt land – fortsatt skal tvinge bevegelsens ledere til en uforsonlig linje, kan vi komme til å oppleve en ny, hatefull 20-års periode, som ikke vil gagne norsk kulturliv.

Dersom en avspenning i Vogt-komiteens ånd skal komme i stand, må de tre fløyer: riksmålsfløyen, nynorskfløyen og

Språklig sosialisme

Arbeiderbladet opna i januar spaltene sine for eit lengre ordskifte om språk og sosialisme. Utgangspunktet var eit innlegg av arbeidarpartimannen og riksmålsaktivisten Erling Granholt i Sandefjord. Hoveddebattantar var ein lektor Steffens og professor Sigmund Skard, men også andre deltok (Dagfinn Worren, Tove-Elisabeth Rosnæs, Ole Sethil m. fl.) Det var modig gjort av lektor Steffens å rykke ut til forsvar for riksmålssaka på så sviktande grunnlag. Som ventande var, kom han ingen veg med Sigmund Skard. Vi tar her med Skards sluttreplikk:

Etter tre lange artikler har lektor Steffens nått fram til sitt verkelege, nakne program. Det kan samlast i tre setningar:

1. Til vern om norsk kultur må riksmålet no stort sett forbli slik det er i si mest konservative form.

2. Dette «sprog» er etter sitt system ute av stand til å ta opp i seg det meste av dei folkenorske formene som er naturlege for fleirtalet av nordmenn. (Jamvel varsam fornorsking blir no ikkje nemnd med eitt ord.)

3. Dette folkefleirtalet må då, om lektor Steffens får sin vilje, freista læra «sproget» etter evne, og elles greia seg så godt dei kan.

Dette høyrest noko hardt og kaldt. Ein treng berre ikkje ta det for tungt. Det er nemleg gamle greier. Og historia har litt å trøysta oss med.

Dette med systemet og kulturen vart sagt om lag ordrett sameleis, og ofte med utruleg lidenskap, alt for 150 år sidan, då riksmålet enno var rein dansk, og somme djervingar slo på at det skulle sleppa inn litt norsk språkstoff. Det vart sagt ordrett opp att med same lidenskap femti år etter, då Ivar Aasen byrja med nynorsken og Knud Knudsen med fornorskinga. Det vart sagt sameleis ved rettskrivingane i 1907 og 1917 og 1936, og altså no atter i 1975.

Kvar gong hadde riksmålet nått si «endelege» form. Og kvar gong har utviklinga gått vidare i sin breie straum, og ført inn i skriftspråket meir av det folkenorske. Den strau-men skal endå mykje lenger. Og om lektor Steffens vil lyda litt etter dei vindar som blæs i dag, vil han kanskje ana at han og hans flokk ikkje no heller representerer hovudstrau-men, men berre ei bakevje.

Dei skal ikkje spottast for det. Også dei står for verdfulle tradisjonar, som må bli med i utviklinga. Og dei har det sikkert hyggeleg der dei er. Det kjennest godt for kjøt og blod å vita at ein representerer den kulturelle eliten.

Men no som før trur eg dei skal få med seg til kosetundene sine nokså få sosialistar.

«samnorskfløyen» alle være villige til å gi avkall på enkelte av sine kjepphester, og de må alle være villige til å forhandle i Språkrådets regi på fritt grunnlag og uten ultimative krav.

(Trygve Bull i Morgenbladet)

HVOR STÅR - - -

når f. eks. ikke engang Arbeiderparti-pressas folk gikk til en bevisst og energisk motoffensiv, men stort sett overlot til sine stortingsrepresentanter å forsvare folkemålet uten å gi den helhjerta støtte, ja, så kan vi ikke vente anna enn at den store mengda av f. eks. industriarbeidere måtte bli et lett bytte for de konservative for ikke å si reaksjonære kreftene i målstriden – et lett bytte i den forstand at de – språklig usikre som de ofte *må* føle seg – «garderer» seg ved å snakke og skrive «finere» enn de gjør på arbeidsplassene. Så kan vi oppleve å høre arbeiderpolitikere, og det gjelder såvisst ikke bare folk fra DNA, som sier nu og etter og sne og tiden, ja, vi kunne tilmed lese at det var stifta en arbeidernes riksmålsforening!

Men så er det vel likevel riktig da at samnorsken har tapt? Jeg er sjølsagt klar over at vi alle mer eller mindre hører det vi gjerne vil høre og ser det vi gjerne vil se, men likevel våger jeg den påstanden at tvers gjennom foreldreaksjon og alle ytre tilbakeslag har samnorsken – tilnærminga mellom bokmålsfolk og nynorskfolk – gjort et godt steg framover. Det er i dag i skolene våre, og ikke minst i gymnasa, langt flere elever og lærere som snakker talemålet sitt – med gata og boka, med hoppa og dansa, med brøyt og skøyt, finni og detti, bært og skjært – for bare å nevne noe fra mine kanter. At nynorskelevne i minst like høy grad bruker et talemål som bryter med normalnynorsken og ofte samsvarer med det radikale bokmålet, vil neppe noen nekte for. At ikke elevene skriver så radikalt som de snakker, sier seg nærmest sjøl. (At mange gymnasiaster ikke er klar over hvor radikalt de kan skrive etter de reglene som nå gjelder, skulle kanskje tyde på en viss sabotasje fra enkelte lærere i grunnskolen?) Men også i de skriftlige arbeida til elevene finner vi nå stadig radikale former i mye større utstrekning enn tidligere. At vi også i de siste åra har fått folk som våger(!) å bruke talemålet sitt i NRK, og forfattere som bruker mengder av radikale former – og forlag som våger(!) å gi ut bøkene deres (jfr Dag Solstads «25. septemberplassen» på Aschehoug) – dette er òg tendenser som understøtter min påstand om at *samnorsken* trass i alt er på god vei.

Altså: Det vi kan kalle den offisielle tilnærmingspolitikken, syns ganske visst å ha stagnert, men den «uoffisielle» tilnærminga i folket går videre, og det er sjølsagt den som er den viktigste.

Men er så ikke dette hva vi ville kalle «fattigmans trøst er å trøste seg sjøl»? – og er det noe å by de unge i dag? Det var radikal ungdom som tok initiativet da Språklig samling ble stifta, og laget burde så avgjort være et mållag nettopp for de unge. De unge er imidlertid ofte utålmodige – og bør så absolutt være det –. De ønsker derfor også gjerne striden – og det bør de også gjøre. Vil da ikke den målinteresserte ungdommen si at det kan være vel og bra det jeg nå har framholdt, men vi ønsker å føre en mer aktiv kamp for folkemålet, og er da

Språklig samling noe brukbart redskap? Dette er avgjort et så viktig spørsmål at laget vårt må gi et velbegrunna svar på det. Vi skal ha landsmøte til høsten, og jeg vil henstille til medlemmene våre å tenke gjennom problemet til da – følge godt med i det som skjer, kanskje først og fremst i Norges Mållag, og gjøre seg opp ei mening. Bladet vårt står sjølsagt åpent for alle meningsytringer.

For eiga rekning vil jeg *foreløpig* gi dette svaret: Allerede som gymnasiast tenkte jeg som så at dersom jeg hadde hatt det minste håp om at nynorsken kunne bli det eneste språket i landet, ville jeg straks ha gått over til det. Da jeg så det som håpløst, var det bare én vei å gå: støtte den tilnæringsprosessen som har gått som rød tråd gjennom hele vår nyere språkhistorie – m.a.o. arbeide for *samnorsken*. Som jeg alt har klargjort – jeg ser absolutt ikke pessimistisk på situasjonen i dag, men jeg er likevel klar over at vi – også med det utgangspunktet jeg har – kan stille spørsmålet om vi ikke kan oppnå mer – også for *samnorsken* – ved å arbeide på andre måter, i andre mer direkte *stridsorganer* enn i det vesle laget vårt. Forøvrig er Språklig samling også en *stridsorganisasjon*. Vi fører etter fattig evne – og jeg skulle tru ikke uten visse resultat – en avgjort kamp mot Riksmålsforbundet, og bare den enkle tingen at vi har våre to representanter i Språkrådet som der kan støtte alle de andre som også står i en mer eller mindre erklært kampstilling til riksmålsfolket, skulle tale for at vi bør opprettholde laget vårt. Muligheten for å styrke det skulle dessuten så absolutt være der.

Riksmålsintervju

I Aftenposten for 22. februar i år har Erik Ege-land et heilsides intervju med formannen i Riksmålsforbundet, Knut Wigert. Det handler om mange ting, som rimelig er også teater, og vi får m.a. vite at Wigert anser det halvgode og artifiiselle som kunstens fiende nr. 1. Det er da heller ingen tvil om at han er en fin skuespiller.

Om arbeidet hans som riksmålsformann står følgende å lese:

Nå brygger han på andre aksjoner i egenskap av ny formann i Riksmålsforbundet. Foreløpig er en forgjeldet bevegelse rettet noenlunde opp etter energisk kvisting og rydding av formann Wigert. Ellers har han her haltet forbausende stille i dørene. Det smertelige ganglaget som Knut Wigert ennu kamuflerer på scenen, skyldes tiltagende eftervirkninger av en hofteladd-skade han pådro seg som fallskjerm-kriger i Kompani Linge. Han venter at den vil sette punktum for skuespilleren, men kanskje aktivisere en instruktør i ham. Som altså nå riksmålsformannen.

Knut og Sofie Helene Wigert har hatt en markert dobbeltprofil som aktivister i sprogstriden. De ble sprogpolitisk vakt under Foreldreaksjonen og sprang helhjertet ut i ildlinjen. Knut Wigert samlet massene foran Stortinget som

Ungdommelig målordskifte

«Dag og Tid» har dei siste månadene hatt eit friskt målordskifte, der kjente omgrep som nasjonalmål, skriftmål, talemål og dialekt er blitt drøfta grundig og frå mange synsvinklar. Dei fleste marxistane som har hatt innlegg, har lufta nokså merkverdige og høgst konservative synsmåtar. Men somme av debattantane står for eit velfundert samnorsksyn. Vi tillet oss å sakse eit par smakebitar:

Helge Sandøy:

Om ord og uttrykk har sitt opphav i dansk eller tysk, må ikkje målaristokratane kalle det unorsk og uekte så lenge det er levande folkemål i dag. På same vis må vi sjølve òg innsjå at nynorsknormalen i dag ikkje er fullkommen av di den ikkje syner stor nok respekt for det levande talemålet. Vi vann ikkje tilhengarar med nasjonalistisk overmot. Folk vil heller kjenne harme fordi deires «eige mål vert vanvyrdd og utestengt» som Aarflot ordlegg seg.

Eg vil gjerne spørje Aarflot og Gabrielsen og andre som gjør åtak på den rettskrivingspolitikken nynorsken har følgd i dette hundreåret, om dei kan peike konkret på noe som kom inn i 1917–1938-rettskrivinga, og som det ikkje var grunnlag for i norsk folkemål og såleis skal ha øydelagt nasjonalmålet. Derimot kan ein godt finne døme på at

mange av folkemålsformene frå 1917 blei rydda ut att i 1938. Det gjaldt t.d. former mange austlendingar kunne identifisere seg med (m.a. «je»).

Aarflot kallar språkføringa mi for knot. Kva meiner han med knot? Eg hadde ønskt han kunne nemne med døme dei «svika» eg gjør mot norsk folkemål.

Vi strir for at folkemålet skal sigre i det framtidige norske skriftmålet. Difor er det uinteressant å tale om at nynorsken eller bokmålet «taper». Spørsmålet gjeld derimot å finne ein strategi som sikrar oss folkemålssigeren. Den største feilen vi kan gjøre i dag er å sjå så unyansert på språkstriden at vi gjør alle bokmålsbrukarane til våre motstandarar. Det er mange som brukar eit «radikalt» folkelig bokmål av di dei ser at den sosiale motsetninga, bruken av prestisjespråk, også kjem til uttrykk i dei ulike variantane av bokmålsrettskrivinga.

Bokmålsnormalen er i dag oppe til revisjon i ei særnemnd under språkrådet. Det er ein trugande fare for at dei reaksjonære får igjennom krava om t.d. jamstilling av felleskjønnsformene. Argumenterer vi ut ifrå falske motsetningar (dansk imot norsk, nynorsknormal imot bokmålsnormal) legg vi alle korta opp i hendene på riksmålsforbundet og svihtar dei som skulle vere våre kampfelagar, brukarane av folkelig bokmål.

Geirr Wiggen:

Bokmålet

Jeg forsvarer ikke bokmålsnormalen framfor nynorsknormalen. Tvert om har jeg uttrykkelig skrivi fleire ganger at nynorsken – gjennom målørslas *sosiale* grunnlag – har de beste forutsetningene for å utvikle seg til å bli en god landsnormal, et godt samnorsk. Kritikerne mine må imidlertid ikke glemme at vi i denne debatten også har hatt en diskusjon om *språkstruktur*. I den sammenhengen har jeg hevda at det ikke er noe i veien for at bokmålsnormen kan endres i folkelig lei like godt som nynorsken, *strukturelt* (eller teknisk) sett. Ei anna sak er det at det sannsynligvis ligger større *politiske* vansker til hinder for ei slik utvikling i bokmålet enn for nynorskens del.

I tillegg til dette har jeg brukt spalteplass til å få fram at bokmål kan være så mangt, sjøl innafor dagens norm. At s.k. «radikale» bokmålsformer er lite brukt til nå, kan ikke være noe argument for ikke å bruke dem.

Ernst Håkon Jahr:

For det er viktig å skille mellom arbeid på kort sikt og arbeid for et endelig mål. Når Aasen jobba for å gjøre bokmålet lett for folk, var det et arbeid på kort sikt. Det bør vi også gjøre. Men innføring og bruk av landsmål over alt var det langsiktige målet for Aasen sjølsagt. Et slikt mål bør også vi ha, men da med en nynorsknormal som er langt mer tjenlig for alle folkemålsbrukere i landet enn den er i dag. Og normalen skal sjølsagt hente verken stiltradisjon eller noe annet fra utlandet eller fra overklassemålet. Men det som fins i dialektene som tales i landet i dag, må i størst mulig utstrekning med. Det må bli en romslig normal, og alle dialektene må stilles på lik linje nasjonalt sett. Det

en Lenin ved Vinterpalasset, og Sofie Helene Wigert medstiftet «Frisprog». Paret har nok i andre, sprogpolitisk komité-redne og mer flegmatiske dager hatt en tilbøyelighet til å mane den kamptiden frem, som Fyrstikkalléen sukker efter Oktoberrevolusjonen. Sindige hoder i riksmålsbevegelsen fant ikke en masse-preget aktivist-linje formålstjenlig og fraba seg lenge Wigert'enes tjenester i sentrum av tingene. Men nå forestår kanskje veteran-mobilisering og slag på skjold. Eller hva?

– Tidene har forandret seg. Riksmålsbevegelsen bør ikke drives tilbake til skyttergravene. Riksmålet må nå være åpent for påvirkning av folkemåls-formene. Riksmålsfolk har vært nødt til å opptre som sprogpuritanere, men bør ikke fortsette med det.

På den annen side må vi passe på ikke å bli bondefanget. Sprogvern-rådet har for eksempel ikke etterkommet det rimelige gamle krav om å tillate levende tradisjonelle riksmålsformer i skole og offentlig bruk. Vi står i en valgsituasjon: Skal vi arbeide gjennom de offentlige organer for riksmålets tarv, eller tvinges vi igjen til en kampstilling utenfor dem? Jeg håper å få istand et seminar av kyndige folk som kan kartlegge terrenget for riksmålet før Riksmålsforbundets årsmøte i Bergen i april.

– Mange lokalforeninger har sovnet inn. Skjer det noen rekruttering?

– Jada. I femtiårene ble folk drevet til handling av samnorskshærverket i skolebøkene. Nå skapes rekrutteringen til riksmålsbevegelsen og øket opplag i «Frisprog» av dårlig norsk i fjernsyn og kringkasting.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann:

Ivar Hundvin

Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN

Av INNHOLDET:

Om vår språkutvikling

Johan Bojers artikkel fra 1938	s. 1
Ola Halvorsen: Hvor står vi?	s. 2
Samnorsk (leder)	s. 3
Nytt fra Norsk språkråd	s. 5
Egil Røssaak: Biskopen og språket	s. 7

Om kjønnsnøytrale og kjønnskiljande ord, av Magne Rommetveit	s. 9
Nytt prinsippprogram for Noregs Mållag	s. 10
Helge Sandøy: Den nasjonalistiske m-l-dogmatikken støyter folk bort frå målreisinga	s. 11
Magne Aksnes: Nynorsken i NRK og andre stader ..	s. 12
Utstrakt hånd/språklig sosialisme (presseklipp)	s. 13
Riksmålsintervju (presseklipp)	s. 14
Ungdommelig målordskifte (presseklipp)	s. 15

nasjonalromantiske synet som utpekte de vestlandske mål-
føra sammen med fjell bygdemåla som mest nasjonale pga.
at mønsteret var norrønt, bør vi vera ferdige med nå.

Nynorsken best

Når det gjelder spørsmålet om bokmål eller nynorsk eller
begge deler, så har jeg ment, og mener fortsatt, at nynorsken
har de beste forutsetninger for å bli samnemeren for folke-
måla i landet. Men et slikt syn står ikke i vegen for å jobbe
med å folkeliggjøre bokmålet slik t.d. også Aasen gjorde.

Det synet jeg har lagt fram her, er det samme som mål-
rørsla har lagt til grunn sia slutten av 1960-åra, og som
har gitt rørsla ei ny oppblomstring. Når ml-erne nå prøver
å ta hele målrørsla til inntekt for sitt reaksjonære nasjonalist-
syn, kan de ikke oppnå annet med det enn å bringe *hele*
målrørsla i vanry. Til nå har ml-erne gjort godt og dugande
arbeid i målreisinga, alle er enige om det, men fortsetter
de på det sporet de nå har slått inn på, og som har sitt
utgangspunkt i skriftet «To vegar», vil de bare skade det
gode arbeid de hittil har gjort.

Ivar Aasen og – heit

Somme meiner visstnok at endinga *-heit* ikkje skulle være
brukande på nynorsk (sjå t.d. det Helge Sandøy skriv på
side 11, spalte 1). Kva seier så meisteren sjøl, Ivar Aasen,
om dette? Her er kva han skreiv om det i ei utgreiing i
1859:

«No er det Tilfellet, at dei, som hittil hava skrivet i Lands-
maalet, hava teket det myket strengt med Reinleiken i Maa-
let, so at dei inkje vilde taka slikt Laanegods inn i det; dei
vilde freista paa det same, som Islendingarne hava gjort: at
visa kor vidt eit Maal kann ganga utan Studning av andre
Maal. Dei hava endaa voret so grannvare, at dei inkje vilde
bruka den nyare Endingi «heit» (f. Ex. Friheit, Ærlegheit),
endaa det var inkje større Skam at bruka «heit» i Norsken
en «het» i Svensken og «hed» i Dansken. Det kann vera, at
detta er for strengt, og at dei inkje venta, at andre skulo
vera lika vandsame.»

Den puristiske nynorsken

Eit argument som blei hyppig nytta av bokmålsfolket, og
som nynorskefolket delvis sa seg samd i, var at mange av
dei nynorske lærebøkene som finst, ikkje er gode nok. Dei
meinte ikkje faglig, men språklig. Den nynorsken som er
brukt i mange bøker, er for puristisk, for konservativ, for
stiv, for vestlandsprega. Dette kan gjera det unødvendig
vanskelig for elevane i Trøndelag – og på Austlandet og i
Nord-Norge.

(Andreas Hompland om «Ein målstrid i Bygde-Norge».)

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI – SURNADAL

Kolonial – Kortevarer – Manufaktur